

## บทที่ ๔

### คุณค่าของประเพณีผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย ในสังคมปัจจุบัน

คุณค่า คือ ลักษณะที่พึงประสงค์ คุณค่าเป็นนามธรรมอันเกิดจากการประเมินข้อเท็จจริงของประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนที่ต้องอาศัยข้อเท็จจริงว่าควรจะเป็นอย่างไร คุณค่าเกิดจากการประเมิน เพราะคุณค่าเป็นนามธรรม คุณค่าเป็นสิ่งที่กำหนดเองไม่ได้ต้องมติของคนส่วนใหญ่ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากและประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนเป็นประเพณีที่ชาวอำเภอด่านซ้ายร่วมกันทำสืบทอดต่อเนื่องกันมานาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อ ที่สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นมาก่อนให้เกิดความเป็นสิริมงคลเนื่องด้วยส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในเรื่องของความเป็นมงคลแก่ชีวิต ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีความเสียสละ ของคนในชุมชน จะเห็นได้จากงานบุญต่าง ๆ เกิดจากการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกัน ดังนั้นประเพณีไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความงดงามด้านวัฒนธรรมเท่านั้น ประเพณียังก่อให้เกิดคุณค่าในด้านอื่นๆ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ สรุปรวบรวมเป็นคุณค่าของประเพณีผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้ายในสังคมปัจจุบันได้ดังนี้

#### ๔.๑ คุณค่าด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนนั้น ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรมมากมาย ซึ่งศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นสะท้อนถึงความเชื่อสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมและการดำเนินชีวิตของชาวอำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมมาแต่เก่าก่อน การสร้างศิลปะและวัฒนธรรมจึงมาจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสรุปคุณค่าด้านศิลปะและวัฒนธรรมได้ดังนี้

๑) การเกิดศิลปะประจำท้องถิ่น คือ “หน้ากากผีตาโขน” ซึ่งรูปแบบของหน้ากากผีตาโขนมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ จากการสัมภาษณ์นายอำเภอด่านซ้าย พบว่าประเพณีผีตาโขนได้แสดงถึงพัฒนาของศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากแต่ละชุมชนและชาวบ้าน

จะร่วมกันออกแบบหน้ากากผีตาโขนของตนให้มีเอกลักษณ์ให้มีความโดดเด่นและเฉพาะตัว หน้ากากผีตาโขนแยกตามยุคได้ดังนี้

**ยุคแรก**มีรูปแบบเรียบง่ายและประหยัดมีลักษณะกลมทำจากหวดหนึ่งข้างเหนียวคว่ำลง เป็นหมวกใช้สวมศีรษะเขียนหน้าตาจุมปากส่วนสีทำจากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นเส้นผมทำจาก เชือกเย็บกระสอบข้อมสืมดัดกับหวดเป็นภูมิปัญญาของชุมชนในท้องถิ่นที่รู้จักการนำเอาวัสดุที่มี ในธรรมชาติและวัสดุที่เหลือใช้ในครัวเรือนมาจัดสร้างเป็นผลงาน

**ยุคกลาง**มีรูปแบบเฉพาะของชุมชนในท้องถิ่นกล่าวคือได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจาก รูปแบบอย่างเช่นให้ปากหวดหงายขึ้นแล้วผูกกันหวดกับโคนก้านมะพร้าวก่อนกดให้เป็นรอยบุ๋ม เจาะโคนทางมะพร้าวเป็นช่องลูกตาแต่งเสริมจุมปากให้คล้ายจุมปากพร้อมแต่งแต้มปากให้ดูเสมือน กำลังอ้าปากหรือหัวเราะหน้ากาดังกล่าวมีลักษณะเรียบง่ายทั้งรูปแบบและการใช้สีน้ำพลาสติก บวกกับสีที่ทำจากวัสดุธรรมชาติอันแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวเลยที่อยู่กันสงบเรียบง่ายสภาพภูมิ ประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดที่เอื้ออำนวยต่อการนำมาดัดแปลงสร้างสรรค์ เป็นผลงานซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาไทยของชุมชนในท้องถิ่นอันแสดงถึงความสามารถทักษะและ เทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุงพัฒนา และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างผลงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนในชุมชน ได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

**ยุคปัจจุบัน**มีรูปแบบผสมผสานของหน้ากากผีตาโขนในเมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้การสนับสนุนให้มีการประกวดแข่งขันทำให้ผู้สร้างแต่ละคนหรือแต่ละชุมชนพัฒนา หน้ากากผีตาโขนโดยการวาดลวดลายตามจินตนาการของตนและสีที่ใช้เขียนรูปหน้ากาก็เป็นสี น้ำมันแทนสีธรรมชาติและสีน้ำพลาสติกเพราะจะทำให้หน้ากากผีตาโขนมีความมันวาวโดดเด่น ยิ่งขึ้น นับว่าได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบจากการสร้างหน้ากากผีตาโขนในอดีต เปลี่ยนแปลงเป็นการเน้นการเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นซึ่งผีตาโขนเป็นส่วนหนึ่งของ ลักษณะส่วนของหวดที่ใช้สำหรับครอบศีรษะจึงไม่ใช่หวดหนึ่งข้างเหนียวใบเก่าหรือที่ใช้งานแล้วแต่ เปลี่ยนเป็นหวดใหม่ที่ไม่ผ่านการใช้งานจุมปากของหน้ากากผีตาโขนในสมัยนี้ผู้สร้างมีความคิด สร้างสรรค์และอิสระเสรีในการคิดค้นรูปแบบของตนเองที่จะให้แตกต่างจากสมัยดั้งเดิมจุมปากมี ลักษณะโค้งงอคล้ายวงช้างหรือตัวเอส (S)<sup>๒</sup>มีการดัดแปลงเพิ่มเติมในส่วนอื่นๆถือว่าเป็นหน้าที่ ของผู้สร้างแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม

<sup>๑</sup>บทสัมภาษณ์, บรรพต ยาฟอง, นายอำเภอด่านซ้าย, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๒</sup>นันทสาร สีสลับ, “ภูมิปัญญาไทย”. ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหน้ากาผีตาโขนได้มีการพัฒนาจากหน้ากาที่เป็นรูปวงกลมคล้ายใบหน้าคนแล้วก็ถูกพัฒนามาเป็นรูปใบหน้าที่เรียวขึ้นสำหรับการเขียนพินของหน้ากาผีตาโขนนั้นให้มีลักษณะคล้ายพินคนมากขึ้นและเพิ่มพินเขียวที่มีลักษณะปลายแหลมคล้ายหยดน้ำค้างซึ่งเปลี่ยนไปจากการแบบสมัยดั้งเดิมมีการใช้สีน้ำมันกระป๋องแทนการใช้สีธรรมชาติและสีน้ำพลาสติกเพราะมีความมันวาวสะท้อนแสงช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้ชมได้มากกว่าลวดลายซึ่งเดิมได้รับการเปลี่ยนเป็นลวดลายที่สวยงามสีสันสะดุดตาทั้งนี้เพื่อให้หน้ากาผีตาโขนมีลักษณะที่แปลกใหม่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวภายในและภายนอกประเทศรวมทั้งช่างฝีมือทำหน้ากาผีตาโขนเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพด้านศิลปะสมัยใหม่มากขึ้นมิใช่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาที่ต้องการจัดสร้างหน้ากาผีตาโขนแต่เพียงเพื่อถวายแก่ผีบรรพชนและร่วมประเพณีความเชื่อในสมัยดั้งเดิมพอสรุปการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของหน้ากาผีตาโขนได้ดังนี้

๑.๑) การใช้สีในการทำหน้ากาผีตาโขนในปัจจุบันนิยมใช้สีน้ำมันทำให้มองดูแล้วสดใสสวยงามสมัยก่อนนั้นไม่มีสีน้ำมันจึงใช้สีจากธรรมชาติมาระบายเช่นสีดำจากเขม่าไฟหรือดินหม้อผสมน้ำมันก๊าดสีขาวได้จากปูนขาวหรือขี้เถ้าสีเหลืองได้จากขมิ้นสีแดงได้จากดินแดงหรือปูนแดง

๑.๒) จมูกผีตาโขนน้อยการเปลี่ยนแปลงของหน้ากาผีตาโขนนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นได้ชัดในมุมหนึ่งในสมัยก่อนนั้นหน้ากาผีตาโขนจะมีจมูกขนาดเล็กมองดูคล้ายกับจมูกของคนธรรมดาทั่วไปแต่จมูกหน้ากาผีตาโขนในปัจจุบันนี้มีลักษณะยาวแหลมคล้ายงวงช้างบางคนทำจมูกในลักษณะคล้ายสายฟ้าที่สำคัญต้องมีลักษณะเด่นเหมือนกันคือยาวเหมือนกัน

๑.๓) ผ้าที่ใช้คลุมหน้ากาผีตาโขนผู้เล่นผีตาโขนในสมัยก่อนนั้นมักจะเย็บผ้าให้คลุมยาวลงมาจากหน้ากากจนถึงเท้าเป็นชิ้นเดียวกันแต่ปัจจุบันผู้เล่นจะเย็บผ้าให้คลุมจากหน้ากากมาถึงช่วงไหล่เท่านั้นเพื่อสะดวกในการถอดหน้ากาการคลุมแบบสมัยก่อนเป็นผ้าชิ้นเดียวกันผู้เล่นไม่สามารถถอดหน้ากาได้ผ้าที่ใช้หุ้มร่างกายผีตาโขนในปัจจุบันมักนิยมตัดเป็นเลื้อยหลวมๆยาวไปถึงส่วนขาแต่ละยุคสมัยสีสันของผ้าดูสดใสมากขึ้น

๑.๔) หน้ากาผีตาโขนชนิดใหม่สมัยก่อนมีการทำหน้ากาผีตาโขนรูปแบบเดียวคือการใช้หวดหนึ่งข้างหนีวติดกับโคนก้านทางมะพร้าวเท่านั้นแต่ปัจจุบันนี้ได้มีคนคิดค้นริเริ่มทำหน้ากาในรูปแบบใหม่คิดไปจากเดิมโดยใช้หวดคว่ำลงให้หูของหวดอยู่ด้านหน้าและด้านหลังของผู้สวมเจาะช่องตาที่หวดใช้กระดามาชุบแป้งเปียกปั้นเป็นรูปปีศาจน่ากลัวแล้วใช้เชือกเย็บกระสอบมาล้อมสีทำเป็นผมจากนั้นระบายสีตามแต่ความคิดบางหน้ากาใช้โฟมมาตัดเป็นพินและเขียวเมื่อ

ตกแต่งขึ้นสุดท้ายเสร็จแล้วจะได้หน้ากากชนิดใหม่เรียกว่าคิงคองแต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยมอาจจะเนื่องจากผิดจากโครงสร้างรูปแบบเดิมไป<sup>๓</sup>

๒) วัฒนธรรมการแต่งกายของผีตาโชนซึ่งชุดการแต่งกายของผีตาโชนนับเป็นศิลปะที่น่าทึ่ง ซึ่งชาวอำเภอด่านซ้ายได้แสดงความคิดออกมาได้อย่างอิสระ ซึ่งการแต่งกายนั้นประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ ๔ อย่างคือ

๒.๑) หน้ากาก ซึ่งเป็นส่วนหัวของผีตาโชน จะต้องทำด้วย “หวด” หรือภาชนะที่ใช้บรรจุข้าวเหนียว ตามแต่จินตนาการของผู้สร้างสรรค์โดยทำเป็นลักษณะยาวแหลมคล้ายวงช้าง ส่วนเขานั้นทำจากปลีมะพร้าวแห้งโดยนำส่วนประกอบต่าง ๆ มาเย็บติดเข้าไว้ด้วยกันและทาสีสันทาลวดลายไปบนด้านหน้าของหน้ากากนั้น ๆ หลังจากนั้นจะเย็บเศษผ้าติดไว้บริเวณด้านบน(หลัง) เพื่อให้คลุมส่วนของผู้ที่ใส่ไปจนถึงไหล่

๒.๒) เสื้อผ้า ทำจากเศษผ้านำมาเย็บติดกัน และมีสีสันทสวยงาม

๒.๓) หมากกะແລ່ງ คือเครื่องดนตรีรูปร่างคล้ายกระดิ่งหรือกระดิ่งแขวนคอวัวผีตาโชนจะใช้หมากกะແລ່ງแขวนติดบนเอวเมื่อเดินโยกตัวหรือเต้นเป็นจังหวะข่มตัวสายสะโพกเสียงหมากกะແລ่งก็จะดังเสียงน่าฟังและน่าสนุกสนาน

๒.๔) อาวูธ อาวูธของผีตาโชน คือ ดาบหรือจ้าว ที่จะทำจากไม้เนื้ออ่อนในขบวนแห่จะประกอบไปด้วยการร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน ดาบไม้เป็นอาวุธประจำกายผีตาโชนไม่ได้เอาไว้รบกัน แต่เอาไว้ทวงหลอกและไล่จี้กันสาว ๆ ซึ่งก็จะร้องวิคว้ายหนีกันจ้าละหวั่น ทั้งอายุทั้งจำ แต่ไม่มีใครถือสาเพราะเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาเหตุที่วิ่งหนีเพราะปลายดาบนั้นแกะสลักเป็นรูปอวัยวะเพศชายแถมทาสีแดงให้เห็นอย่างเด่นชัดการเล่นแบบนี้ไม่ถือเป็นเรื่องหยาบหรือลามกเพราะมีความเชื่อกันว่าหากเล่นตลกและนำอวัยวะเพศชายหญิงมาเล่นมาโชว์ในพิธีแห่และงานบุญบั้งไฟจะทำให้พญาแถนพอใจฝนจะตกต้องตามฤดูกาล พิษพันธุรัชฎาหารจะอุดมสมบูรณ์<sup>๔</sup>

๓) คำแข็ง ซึ่งในประเพณีผีตาโชนนี้มีคำแข็งเฉพาะซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น เห็นผลในการมีคำแข็งนี้เนื่องจากต้องการขอฝนเพื่อการเพาะปลูก ในคำแข็งนี้จะแฝงด้วยคำสอน คำบอกเล่าถึงผลผลิตที่เป็นภาษาถิ่น<sup>๕</sup>

๔) วัฒนธรรมของหมู่บ้านและท้องถิ่น ในเทศกาลงานบุญประจำปีโดยเฉพาะงานประเพณีการละเล่นผีตาโชนหรืองานบุญหลวงเดิมชาวบ้านอำเภอด่านซ้ายแต่ละคุ้มแต่ละหมู่บ้าน

<sup>๓</sup>พงศธร พินิจรัตน์, “ศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาหน้ากากผีตาโชนอำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์ศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๕๘), หน้า ๓๘.

<sup>๔</sup>อ้างแล้ว, หน้า ๓๙.

<sup>๕</sup>อ้างแล้ว, หน้า ๔๐.

ของแต่ละตำบลรวมกันวางแผนจัดทำหน้ากากผีตาโขนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเองอย่าง วิจิตรงดงาม โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้มีส่วนร่วมพร้อมทั้งแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งนี้ชาวบ้านฝ่ายหญิงมักมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัด อาหารชาวบ้านฝ่ายชายที่มีประสบการณ์การทำหน้ากากผีตาโขนรับผิดชอบในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์และการสร้างหน้ากากผีตาโขนส่วนชาวบ้านที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่มีหน้าที่รับผิดชอบจัดเตรียม สิ่งของสำหรับเช่น ไข่และทำบุญถวายชนชาหญิงต้องร่วมขบวนแห่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการ จัดเตรียมชุดสวมใส่โดยทุกคนทุกฝ่ายต่างมีใบหน้ายิ้มแย้มมีความสุขมีความกระตือรือร้นต่อการ ทำงานและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย<sup>๖</sup>

โดยสรุปแล้ว คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่เกิดจากงานประเพณีบุญหลวงหรือ การละเล่นผีตาโขนจะทำให้เกิดศิลปะประจำท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ทั้งที่เป็นรูปธรรม คือ หน้ากากผีตาโขน การแต่งกายของผีตาโขนที่มีเพียงหนึ่งเดียวในโลก และที่เป็นนามธรรมคือเกิดคำ เชิงหรือเพลงพื้นบ้านประจำถิ่นที่สะท้อนถึงการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นของชาวด่านซ้าย ซึ่ง ศิลปวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีบุญหลวงนั้นเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่ออย่างเด่นชัดทั้ง ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา แต่ด้วยสภาพสังคมและ วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การทำหน้ากากผีตาโขนไม่ได้ทำเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมเหมือนแต่ เดิม แต่เปลี่ยนแปลงเป็นทำหน้ากากผีตาโขนเพื่อจำหน่าย สีสันในการทำหน้ากากก็เพิ่มความ สดใสมากขึ้นเพื่อให้สะดุดตานักท่องเที่ยวแต่อย่างไรก็ตามศิลปวัฒนธรรมยังแสดงถึงความงดงาม ประจำถิ่นอยู่เสมอ

## ๔.๒ คุณค่าด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

โครงสร้างอำนาจของสังคมไทยแต่โบราณ ใช้จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีเป็น โครงสร้างอำนาจที่จัดตั้งขึ้นตามโลกทัศน์แบบไตรภูมิ ซึ่งเป็นอภิปรัชญาของชาวไทยในการ ผสมผสานมรดกทางวัฒนธรรมอย่างแนบเนียนและยึดหยุ่นจากสามแหล่งใหญ่อันได้แก่ พระพุทธศาสนา พราหมณ์และผีเข้าด้วยกันและให้เป็นกรอบที่ค้ำจุนในการปฏิบัติตนและการ ดำรงชีวิต ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนนั้น สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑) ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยนั้น เป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประเพณีดังกล่าวแสดงถึงวัฒนธรรม

<sup>๖</sup> อ่างแล้ว, พงศธร พินิจวัฒน์, “ศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาหน้ากากผีตาโขนอำเภอด่านซ้ายจังหวัด เลย” หน้า ๔๐ - ๔๑.

ประเพณีของท้องถิ่นเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นหนึ่งเดียวในโลก สอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับฮิตสิบสองกองสิบสี่ของชาวอีสานที่ยึดถือปฏิบัติทุกปี และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพของชาวอีสาน โดยเป็นความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา หรือผีเทวดาที่จะเข้ามาช่วยบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลหรือช่วยดูแลรักษาผลผลิตการเกษตรที่ได้เพาะปลูก หรือความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่จะช่วยคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวอำเภอด่านซ้าย แม้ว่าส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาแต่จากประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องวิญญาณผีบรรพชนหรือผีเจ้านายที่สืบทอดต่อกันมา และยังนำความเชื่อตามแนวพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีเจ้านายอย่างเหมาะสม จากความเชื่อและศรัทธาต่อวิญญาณผีบรรพชนนี้ได้ส่งผลให้เกิดประเพณีกรรมที่มีวิธีการเป็นแบบแผนเฉพาะถิ่น อันได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมไหว้เจ้าเมืองวัง ประเพณีพิธีกรรมไหว้เจ้าเหมืองกลาง ประเพณีพิธีกรรมนมัสการพระธาตุศรีสองรัก และประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงหอน้อยหอลวง ทำให้ชาวด่านซ้ายไม่อาจที่จะปฏิบัติตามพิธีตามฮิตสิบสองได้ครบทั้งหมด ฮิตเดือนใดที่ไม่ตรงกับช่วงเวลาของการประกอบประเพณีทั้งสี่ประเพณีนี้ ชาวด่านซ้ายก็จะประกอบพิธีกรรมตามฮิตของเดือนนั้น และได้นำเอาฮิตที่ขาดมาปรับผสมผสานเข้าด้วยกันจนเป็นประเพณีที่เรียกว่าประเพณีบุญหลวง การละเล่นผีตาโขนนี้เป็นยิ่งกว่าองค์ประกอบของบุญในฮิตสิบสอง เนื่องจากเป็นทั้งวิถีชีวิต เป็นเครื่องหมายของอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เป็นสินค้า เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค อีกทั้งยังเป็นกลไกของอำนาจที่จะกำหนดทิศทางของวิถีชุมชนได้<sup>๕</sup>

๒) ภาครัฐที่รับผิดชอบงานประเพณีการละเล่นผีตาโขนได้เพิ่มแสงสีเสียงในการจัดงาน ด้วยการเปิดเพลงสมัยใหม่ ประกอบขบวนแห่ มีการเพิ่มสีสันด้วยการประดิษฐ์หน้าากผีตาโขนให้มีสีสันฉูดฉาด เริ่มมองเรื่องสัญลักษณ์เครื่องเพศที่แสดงในขบวนแห่เป็นสิ่งที่ไม่ดีเพราะอาจทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในงานมองว่าดูจาจังพยามยามไม่ให้มีการแสดงออกเรื่องเพศตามประเพณีเดิมที่เคยปฏิบัติมา<sup>๖</sup>

๓) ทำให้ชาวอำเภอด่านซ้ายเกิดความสุขและความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติตามกิจประเพณีทางศาสนาและตอบแทนผีบรรพบุรุษ ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เชื่อว่าการได้ทำบุญตามประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมานั้น จะทำให้ได้รับผลบุญตอบแทน ดังนั้นการที่ชาวด่านซ้ายได้มีส่วนร่วมในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนนั้น ย่อมจะทำให้เกิดความรู้สึกปีติยินดีและอิมใจ<sup>๗</sup>

<sup>๕</sup> บทสัมภาษณ์, บรรพต ยาฟอง, นายอำเภอด่านซ้าย, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕.

<sup>๖</sup> บทสัมภาษณ์, สมจิตร เครือหงส์, ชาวบ้าน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕.

<sup>๗</sup> บทสัมภาษณ์, บรรพต ยาฟอง, นายอำเภอด่านซ้าย, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕.

๔) เกิดเป็นธรรมเนียมประเพณีของชาวด่านซ้ายเกี่ยวกับการระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษที่ยึดถือปฏิบัติกันอย่างเหนียวแน่น เป็นการไหว้ผีเจ้านายผีบรรพบุรุษที่ได้สร้างบ้านแปงเมืองมา ในโอกาสประเพณีบุญหลวงนี้ เป็นวาระที่ให้ลูกหลานได้ระลึกถึงคุณความดีและแสดงออกต่อผู้มีประคุณและทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้<sup>๑๐</sup>

โดยสรุปแล้วประเพณีบุญหลวงทำให้เกิดคุณค่าด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และมีมาช้านานกว่า ๔๐๐ ปี เป็นประเพณีที่ชาวด่านซ้ายมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเป็นประเพณีที่มีเพียงหนึ่งเดียวในโลก และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศทำให้ภาครัฐเริ่มเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยนำเอาการละเล่นผีตาโขน ซึ่งเป็นหนึ่งในประเพณีบุญหลวงมาเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยว และด้วยการที่นำเอาผีตาโขนมาเป็นสัญลักษณ์ของงาน ทำให้บางคนลืมไปว่าจริงๆ แล้วหลักของการจัดงานบุญหลวงคือ การทำบุญพระเวสและการบวงสรวงผีบรรพบุรุษของชาวอำเภอด่านซ้ายที่เคารพนับถือกันมาอย่างช้านาน

#### ๔.๓ คุณค่าด้านสังคม

สภาพสังคมในชุมชนนั้นๆ จนเกิดเป็นระเบียบที่ยอมรับเป็นแนวปฏิบัติกันในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจกันของคนในสังคมในการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม และทำให้สังคมสงบและเป็นปกติสุข คุณค่าด้านสังคมที่เกิดจากประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขน พอสรุปได้ดังนี้

๑) ทำให้เกิดความปรองดองสามัคคีกันในสังคมการประกอบประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนชาวบ้านจะให้ความร่วมมือทุกรูปแบบในการดำเนินงานหรือการทำนุบำรุงพระศาสนา ประเพณีดังกล่าวทำให้ความสนุกสนานกับชาวบ้านและผ่อนคลายความตึงเครียด ผีตาโขนเป็นการผสมผสานกับทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในวิญญาณของบรรพชนของท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ก่อนให้เกิดการบูรณาการก่อให้เกิดการปรับตัวของคนในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้ความเชื่อศาสนาและวัฒนธรรมเข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีกัน ไม่มีความขัดแย้งและช่วยควบคุมดูแลสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างศรัทธาและสร้างขวัญกำลังใจให้กับการเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกที่จะมีขึ้นในฤดูกาลใหม่ในฤดูกาลต่อไปชาวอำเภอด่านซ้ายจะต้องร่วมมือร่วมใจกันจัดงานเพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเนื่องจากประเพณีบุญหลวงนี้ต้องจัดงานเป็นประจำทุกปีจะละเว้นไม่ได้ เนื่องจากมีความเชื่อต่อกัน

<sup>๑๐</sup> บทสัมภาษณ์, ประจวบ หมื่นโสม, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕.

มาว่า เมื่อมีการละเว้นจะทำให้ฝนฟ้าไม่ต้องตามฤดูกาล เกิดเภทภัย การจัดงานดังกล่าวจึงต้องอาศัยความสามัคคีของคนในชุมชนในการบริจาคทรัพย์เพื่อทำนุบำรุงศาสนาและพิธีกรรมตามความเชื่อ โดยความร่วมมือนี้เป็นการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ พ่อค้า ประชาชน นักเรียน นักศึกษาร่วมกันจัดงาน<sup>๑๑</sup>

๒) เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนให้ดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ประพฤติปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น คนในสังคมเดียวกันและร่วมกันสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนอกจากนี้งานประเพณีการละเล่นผีตาโขนยังนับเป็นประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นที่ทำให้ลูกหลานที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นถือเอาโอกาสนี้กลับบ้านเพื่อร่วมประเพณี กลายเป็นประเพณีของการรวมญาติของชาวด่านซ้ายไปโดยปริยาย<sup>๑๒</sup>

๓) สร้างบรรทัดฐานและสร้างเอกภาพได้เป็นอย่างดี เพราะทุกคนต่างมีศรัทธาและความเชื่อในสิ่งเดียวกัน เห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในงานประเพณีบุญหลวง ทุกคนจะถูกกำหนดบทบาทและหน้าที่เอาไว้อย่างชัดเจน เริ่มแต่การกำหนดงานวันประเพณีบุญหลวง “เจ้าพ่อกวน” จะทำหน้าที่อัญเชิญเจ้ามาเข้าทรง เพื่อกำหนดวันประกอบพิธี ในการจัดทำผีตาโขนในใหญ่ก็ได้กำหนดเอาไว้แล้วว่าเป็นหน้าที่ของบุคคลผู้ใด เด็กๆ ก็จะมีความกระตือรือร้นและมีความจริงจังในการเล่น ส่วนผู้ใหญ่จะให้ความช่วยเหลือร่วมมือในกิจประเพณีด้วยดี ทั้งนี้เพราะทุกคนต่างก็ตระหนักและสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของตน และมีความเชื่อว่าการได้ปฏิบัติตามหน้าที่นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องดังตามจารีตประเพณีซึ่งจะมีผลทำให้ชีวิตและสังคมมีความสุข แต่ถ้ามีใครฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน จะทำให้บุคคลนั้นเกิดความเดือดร้อนวุ่นวายหรือเกิดสิ่งร้ายในสังคมได้<sup>๑๓</sup>

๔) ชาวอำเภอด่านซ้ายไม่เพียงแต่ให้ความเลื่อมใสศรัทธาเกี่ยวกับประเพณีการละเล่นผีตาโขนยังเห็นว่าประเพณีการละเล่นผีตาโขนนี้มีผลดีมากกว่าผลเสียโดยเฉพาะการลดปัญหาสังคมในชุมชนของตนเช่นปัญหาการว่างงานปัญหาสุขภาพจิตปัญหาการทะเลาะวิวาทปัญหายาเสพติดเป็นต้นเนื่องจากทุกคนมีแนวความคิดเช่นเดียวกันว่าหากกระทำสิ่งไม่ดีในงานประเพณีนี้จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวมีแต่สิ่งเลวร้ายตลอดไปดังนั้นพฤติกรรมทุกอย่างที่แสดงออกจึงเน้นเรื่องความสนุกสนานความสมัครสมานสามัคคีเป็นกันเองก่อให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นภายในชุมชน<sup>๑๔</sup>

<sup>๑๑</sup>บทสัมภาษณ์, อำนาจ ราชพรหมมา, ชาวบ้าน, (๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๑๒</sup>บทสัมภาษณ์, วรุณี ศรีพรหม, ชาวบ้าน, (๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๑๓</sup>บทสัมภาษณ์, ภูริศรี โพธิ์คง, ชาวบ้าน, (๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๑๔</sup>บทสัมภาษณ์, วันชัย ชื่นบุญมี, ชาวบ้าน, (๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๕).

ดังนั้น หากพิจารณาถึงคุณค่าของประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนที่มีต่อสังคมแล้วพบว่าประเพณีเปรียบเสมือนเป็นผู้รักษากฎหมายในสังคม เป็นกรอบหรือแนวปฏิบัติให้กับคนในสังคม เป็นสิ่งที่คนในสังคมนับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ด้วยเป็นสิ่งที่คนในสังคมเห็นร่วมกัน มีศรัทธาร่วมกันในการจัดงานประเพณีบุญหลวงขึ้น เกิดเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจรวมจิตรวมใจของชาวอำเภอด่านซ้าย นอกจากจะสร้างความรักและความสามัคคีในชุมชนให้ร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

#### ๔.๔ คุณค่าด้านเศรษฐกิจและการเมืองของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ประเพณีและวัฒนธรรมนอกจากจะมีคุณค่าต่อศิลปะและสภาพสังคมแล้ว ยังมีคุณค่าต่อด้านเศรษฐกิจและการเมืองของชุมชน ด้วยการจัดประเพณีต่างๆ จะเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและนำมาซึ่งรายได้ให้กับคนในชุมชน และด้วยผลกระทบสภาพเศรษฐกิจและสังคมย่อมจะส่งผลต่อการเมืองการปกครองด้วยเช่นกัน

##### ๔.๔.๑ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

ในประเพณีการละเล่นผีตาโขนนั้น ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือทุกรูปแบบการบริจาคทรัพย์เพื่อทำนุบำรุงพระศาสนา ถือว่าเป็นวิธีการทำบุญในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าจะทำให้ได้รับกุศลตามกำลังความศรัทธา ดังนั้นในเทศกาลนี้ชาวบ้านจะพร้อมใจบริจาคและจ่ายทรัพย์เพื่อการกุศลอย่างเต็มที่ นับตั้งแต่การซื้อข้าวปลาอาหารและเครื่องดื่มต่างๆ ไว้เลี้ยงดูญาติพี่น้อง การบริจาคทรัพย์ในการทำบั้งไฟ ตลอดจนการทำกัณฑ์เทศน์ กัณฑ์หลอนไปถวายพระ ทำให้เกิดการเงินหมุนเวียนทางเศรษฐกิจสิ่งที่น่าสนใจก็คือในปัจจุบัน เมื่อทางราชการได้เข้าไปมีส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดประเพณีผีตาโขนแล้ว ตลอดจนภาคเอกชนโดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากป้ายโฆษณาสินค้าต่างๆ ติดเรียงรายในงาน นอกจากนี้ยังมีการออกร้านจำหน่ายสินค้านานาชนิด ส่วนผู้ร่วมขบวนนอกจากชาวบ้านที่ศรัทธาในบุญหลวงแล้ว ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศเข้าร่วมมากมาย และเมื่อประเพณีผีตาโขนได้มีการรู้จักกันอย่างแพร่หลายและช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวชมทำให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจกับท้องถิ่น คือ

๑)ด้านการค้าและบริการ มีประเพณีผีตาโขนมีการดึงดูดนักท่องเที่ยวแล้ว จึงเป็นปกติธรรมดาที่จะต้องต้อนรับผู้มาเยือน ทำให้เกิดการค้าขายเศรษฐกิจชุมชนมีค่าครองชีพที่สูงขึ้นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการต้อนรับจึงเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัย ร้านอาหาร ไร่ยาขายของที่ระลึกสินค้าพื้นเมือง สินค้าเกษตรกรรม ซึ่งธุรกิจเหล่านี้ทำให้เกิดการใช้แรงงานหรือคนงาน

ในระดับต่างๆ เกิดธุรกิจใหม่ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กเพิ่มขึ้นในท้องถิ่นจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย พบว่าคุณค่าที่เกิดกับเศรษฐกิจของประเพณีการเล่นผีตาโขน คือ

๑.๑)รายได้จากการขายของที่ระลึกจากการสัมภาษณ์วัฒนธรรมของอำเภอด่านซ้าย พบว่า เมื่อถึงเทศกาลประเพณีการเล่นผีตาโขนนั้นชาวบ้านในท้องถิ่นจะเตรียมสินค้าซึ่งอาจจะเป็นสินค้าด้านการเกษตร หรือของที่ระลึกที่แสดงถึงอำเภอด่านซ้าย หรือผีตาโขนไว้จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าากผีตาโขนหรืออุปกรณ์การทำผีตาโขนก็ได้รับความนิยมเนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของงานประเพณีและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ปัจจุบันมีการปรับรูปแบบของที่ระลึกให้มีความหลากหลายมากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและสภาพสังคมในปัจจุบัน อาทิ เสื้อรูปผีตาโขน พวงกุญแจ หน้าากผีตาโขนขนาดเล็ก เซรามิกส์ เป็นต้น<sup>๕๕</sup>

๑.๒)รายได้จากการขายบริการที่พักอาศัยและอาหารนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดความต้องการด้านพักและและอาหารจำนวนมาก โดยเฉพาะที่พักนั้นทำให้เกิดการสร้างโรงแรมหรือรีสอร์ทจำนวนมาก และก่อให้เกิดการจ้างงานกับคนในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เกิดการกระจายรายได้ให้กับชาวบ้าน ในด้านของอาหารก็มีการพัฒนาการขายอาหารให้มีความหลากหลาย ทั้งอาหารท้องถิ่นและอาหารสากลสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ<sup>๕๖</sup>

๑.๓)รายได้จากการเปิดธุรกิจประเภทอื่นๆ ประเพณีการเล่นผีตาโขนทำให้เกิดธุรกิจแบบใหม่ในหลายรูปแบบที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และอาชีพรูปแบบใหม่เกิดขึ้นให้กับชาวอำเภอด่านซ้าย ลดปัญหาการว่างงานและสร้างโอกาสและรายได้ให้กับชาวบ้าน<sup>๕๗</sup>

๒)ด้านระบบสาธารณสุขปลอดภัยและชีวิตความเป็นอยู่ เนื่องจากเมื่อนักท่องเที่ยวและภาครัฐเข้ามาสนับสนุนการจัดงานประเพณีผีตาโขน สิ่งตามมาคือการพัฒนาระบบคมนาคม ระบบสาธารณสุขของอำเภอด่านซ้ายการรักษาบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อยเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว เกิดห้างสรรพสินค้าและร้านสะดวกซื้อเพิ่มขึ้นเนื่องจากความต้องการของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวทำให้ประชาชนชาวด่านซ้ายมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น<sup>๕๘</sup> สภาพสังคมของชาวอำเภอด่านซ้ายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากสังคมเกษตรกรรมกลับกลายเป็นสังคมที่มีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น อาทิ การเปิดโรงแรมหรือที่พักทำให้คนส่วนหนึ่งในสังคมเข้าไปเป็นพนักงาน

<sup>๕๕</sup>บทสัมภาษณ์, ธนพัฒน์ เจริญรัตน์, วัฒนธรรมอำเภอด่านซ้าย, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๕๖</sup>บทสัมภาษณ์, เกษรา นนทโคตร, ผู้ตัดสินขบวนแห่ผีตาโขน, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๕๗</sup>บทสัมภาษณ์, สวัสดิ์ ไชยนอก, ปราชญ์ชาวบ้าน, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๕๘</sup>บทสัมภาษณ์, วิทยา ลิทธิ, ชาวบ้าน, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

หรือลูกจ้างของสถานประกอบการ การผลิตสินค้า OTOP หรือของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว อาชีพบริการนักท่องเที่ยว<sup>๑๙</sup>

โดยสรุปแล้ว ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขน มีคุณค่าด้านเศรษฐกิจต่อชาวบ้านอำเภอด่านซ้ายมากเนื่องจากเป็นงานประเพณีที่คนให้ความสนใจ ไม่ใช่เฉพาะภายในจังหวัดเท่านั้น แต่เป็นทั่วประเทศและดังไปถึงทั่วโลก ทำให้นักท่องเที่ยวจากทั้งในประเทศและทั่วโลกหลั่งไหลมาเที่ยวงานประเพณี ทำให้เกิดรายได้ให้กับชาวบ้านอำเภอด่านซ้ายมากมาย ทั้งการขายของที่ระลึก การบริการที่พักและรายได้อื่นๆ มากมาย เกิดอาชีพใหม่ให้กับชาวบ้านซ้าย มีความเจริญด้านระบบสาธารณูปโภคมากขึ้นเพื่อรองรับการมาของนักท่องเที่ยว

#### ๔.๔.๒คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง

เนื่องจากงานประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนเป็นงานประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และมีเพียงหนึ่งเดียวในโลก ทำให้ภาครัฐต้องเข้ามามีส่วนร่วมกับท้องถิ่นและชาวบ้านอำเภอด่านซ้าย เกิดคุณค่าด้านการเมืองการปกครอง สรุปได้ดังนี้

๑) ทำให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างข้าราชการและประชาชน การที่ทางราชการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนนี้ทำให้ต้องมีการประชุมวางแผน กำหนดรูปแบบการจัดการและแนวทางการจัดงานนอกจากนั้นยังได้แบ่งเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการต่างๆ ให้เป็นผู้ประสานงาน เป็นที่ปรึกษาของแต่ละคุ้ม รับผิดชอบคุ้มต่างๆ ร่วมกับชาวบ้าน ทำให้มีโอกาสได้ใกล้ชิดผูกพันกับชาวบ้าน จึงเป็นการลดช่องว่างระหว่างข้าราชการกับประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและการปกครอง<sup>๒๐</sup>

๒) ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งขึ้น และได้รับงบประมาณเพื่อบริหารจัดการเพิ่มขึ้น การจัดงานประเพณีการละเล่นผีตาโขนหรือประเพณีบุญหลวงนั้น ปัจจุบันเป็นงานระดับชาติ เนื่องจากได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงต้องแสวงศักยภาพและการบริหารจัดการเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้าสู่อำเภอด่านซ้ายในช่วงการจัดงานประเพณี โดยการรวบรวมผู้คนในท้องถิ่นให้เป็นหนึ่งเดียวและเห็นพ้องต้องกันในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี<sup>๒๑</sup>

๓) ผู้นำชุมชนได้ตระหนักและเกรงกลัวต่อบาป เพราะในงานประเพณีบุญหลวงได้มีการบวงสรวงผีเจ้านายซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อกันว่าผีเจ้านายคุ้มครองเมืองด่านซ้ายอยู่ หากผู้นำ

<sup>๑๙</sup> บทสัมภาษณ์, อรุณา เนตรผดุง, ผู้ผลิตและจำหน่ายของที่ระลึก, (๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๒๐</sup> บทสัมภาษณ์, ประพัทธ์ชัย ไชยนอก, กำนันตำบลด่านซ้าย, (๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๒๑</sup> บทสัมภาษณ์, เฉลิมเกียรติ กิตติพงศ์พิทยา, ประธานชมรมจักรยาน, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

ชุมชนทำไม่ดีฝืนเจ้านายที่คุ้มครองจะไม่มีความสุข เกิดความเดือนร้อน ทำให้ผู้นำได้ตระหนักในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นธรรม มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง<sup>๒๒</sup>

โดยสรุปแล้ว ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้ายทำให้เกิดคุณค่าด้านการเมืองการปกครองทำให้เกิดความร่วมมือร่วมกันระหว่างชาวบ้านและภาครัฐ ทำให้ข้าราชการและนักการเมืองได้ตระหนักถึงคุณงามความดี เกรงกลัวในบาปไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ด้วยมีความเชื่อในบาปบุญคุณโทษที่จะได้รับ

#### ๔.๕คุณค่าด้านการศึกษา

ประเพณีของไทยถือเป็นมรดก ที่ชาวไทยสืบทอดต่อกันมาชั่วลูกหลาน เป็นการสั่งสมเรื่องราวในอดีต ประกอบไปด้วยข้อเท็จจริงซึ่งอุดมไปด้วยความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมาย จึงเกิดเป็นคลังความรู้และภูมิปัญญา ประเพณีไทยจึงนับเป็นห้องสมุดมีชีวิตที่คนสามารถสืบเสาะแสวงหาความรู้ได้ไม่รู้สิ้น สรุปเป็นคุณค่าด้านการศึกษาจากประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนดังนี้

๑) เกิดแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานผีตาโขนที่ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์ชัยเป็นสถานที่เก็บและจัดนิทรรศการเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ นอกจากส่วนที่จัดแสดงประวัติวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ แล้วภายในพิพิธภัณฑสถานมีการจัดแสดงหุ่นผีตาโขนที่มีรูปร่างหน้าตาที่แตกต่างกัน และมี๒ประเภทคือ ผีตาโขนใหญ่ ผู้ชายและผู้หญิงจะไม่มีการทำใหม่ทุกปีแต่จะทำตามธรรมเนียมที่กำหนดไว้เท่านั้น และผีตาโขนเล็กที่เราพบเห็นกันทุกปีนอกจากนี้ยังมีการสาธิตการทำหน้ากากผีตาโขน<sup>๒๓</sup>

๒) คนรุ่นหลังได้ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่เก่าก่อน และได้เข้าร่วมแสดงในงานประเพณีด้วย<sup>๒๔</sup>

๓) ผลงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีการละเล่นผีตาโขน ซึ่งพบว่ามีนักวิจัยจำนวนมากให้ความสนใจและความสำคัญกับประเพณีการละเล่นผีตาโขนและประเพณีบุญหลวง ทั้งในด้านของการศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการของประเพณีบุญหลวง ตลอดจนการวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวผลที่ตามมาคือเกิดเป็นองค์ความรู้ที่หลากหลายและเป็นประโยชน์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำผลการวิจัยเหล่านั้นไปพัฒนาและกำหนดเป็นนโยบาย ส่วนที่เป็น

<sup>๒๒</sup> บทสัมภาษณ์, บรรพต ยาฟอง, นายอำเภอด่านซ้าย, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๒๓</sup> บทสัมภาษณ์, เกษรา นนทโคตร, ผู้ตัดสินขบวนแห่ผีตาโขน, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๒๔</sup> บทสัมภาษณ์, เปรมศรี สารทัศนันทน์, ชาวบ้าน, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

ประวัติความเป็นมา ก็เป็นการรักษาวัฒนธรรมอันดีงามให้ลูกหลานได้มีโอกาสศึกษาจากเอกสารหรือตำรา เป็นมรดกทางการศึกษาที่สำคัญ<sup>๒๕</sup>

โดยสรุปแล้ว ประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขน มีคุณค่าทางการศึกษาในด้านแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน เป็นแหล่งภูมิปัญญาและความเชื่อของคนในอดีต เกิดการศึกษาและงานวิจัยต่างๆ และได้ร่วมกันศึกษาและอนุรักษ์ให้คงอยู่ไว้กับสังคมไทย

#### ๔.๖ คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา

ประเพณีของชาวไทย จะสอดคล้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเสมอ ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา พิธีกรรมต่างๆ ที่ดำเนินในชีวิตประจำวันจึงเกี่ยวกับพุทธศาสนา ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เนื่องจากศาสนิกชนมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการประกอบพิธีกรรมหรือศาสนกิจคือ จะช่วยคลบ้นดาลให้เกิดความสุขความเจริญกับตนเองและครอบครัว และจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ถึงพระนิพพานนั่นเอง ประเพณีบุญหลวงซึ่งเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับพระเวสสันดรซึ่งเป็นหนึ่งชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเกิดคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาหลายประการสรุปได้ดังนี้

๑)การผสมผสานพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม ศาสนาที่ชาวอำเภอด่านซ้ายยึดถือปฏิบัติในสังคมนั้นเป็นศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน คือประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของผีสงเทวดาเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์และพระพุทธศาสนาในระดับโลกียะ คือสอนให้ปฏิบัติตนเพื่อความสุขในภพนี้และหวังผลในภพหน้า ด้วยการเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนา การนับถือผีและศาสนาพราหมณ์นั้นผสมกันจนแยกไม่ออก และมองไม่เห็นความขัดแย้งหรือความแตกต่างของความเชื่อทั้งสามแต่อย่างใด การประกอบพิธีกรรมในประเพณีการละเล่นผีตาโขนหรือประเพณีบุญหลวงนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานอย่างชัดเจนเพราะจุดมุ่งหมายของประเพณีบุญหลวง ในกิจของประเพณีบุญพระเวสสันนั้นมุ่งหวังเพื่อการพึ่งเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นความเชื่อในทางพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อว่าหากผู้ใดได้พึ่งเทศน์มหาชาติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบภายใน ๑ วันแล้วจะได้ไปเกิดในภพหน้าซึ่งเป็นยุคของพระศรีอริยเมตไตรย์ แต่ในส่วนของกิจประเพณีบุญบั้งไฟ การละเล่นผีตาโขนและการละเล่นอื่นๆ นั้น เป็นลัทธิความเชื่อในเรื่องภูติวิญญาณ นอกจากนั้นยังมีลัทธิความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องในส่วนของการบาศรีสู่ขวัญของเจ้าพ่อกวน พิธีการสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง เป็นต้นแต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านนั้นให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนามากกว่าลัทธิความเชื่ออย่างอื่น

<sup>๒๕</sup> บทสัมภาษณ์, เปรมศรี สารทัศนันทน์, ชาวบ้าน, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

ดังจะเห็นได้จากการเล่นผีตาโขนในชนแห่งพระเวสสันดรเจ้าเมือง แสดงให้เห็นว่าผีมีฐานะเป็นลูกน้องพระพุทธเจ้า เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีเหล่านี้คือผีที่ทำหน้าที่คอยรับใช้ดูแลให้ความคุ้มครองในขณะที่พระเวสสันดรถูกเนรเทศไปอยู่เขาวงกต แล้วก็ได้ตามมาส่งเสร็จพระเวสสันดรเข้าเมืองดังกล่าว โดยปกติวัดในฐานะที่เป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนาก็มีบทบาทต่อสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจของชาวบ้านมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันวัดก็ได้รับผลที่เกิดจากการจัดประเพณีการเล่นผีตาโขนด้วยเช่นกัน เกิดการเจริญเติมโต เป็นแหล่งที่ศึกษาหาความรู้ด้านศีลธรรมและประกอบศาสนกิจ มีพระสงฆ์ทำหน้าที่สนับสนุนวัฒนธรรมและค่านิยมพระพุทธศาสนาดำรงอยู่เพื่อตอบสนองวัฒนธรรม<sup>๒๖</sup>

๒) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านได้มาพบปะและทำกิจกรรมพิธีกรรมร่วมกันในงานประเพณีบุญหลวง เป็นที่รวมจิตใจของประชาชนในด้านความเคารพความเชื่อถือและการร่วมมือกันและกันนับตั้งแต่ผู้ปกครอง พ่อค้าคหบดี จนถึงคนสามัญธรรมดา โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่และบทบาทสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและเป็นที่พึ่งทางใจให้กับประชาชนทั่วไป สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย หากความสงบมิได้ ทั้งที่เป็นแดนแห่งพระพุทธศาสนาเมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่ามูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคมเป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ การแก้ปัญหาคือการทำให้คนในสังคม มีศีลธรรมประจำใจการปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ ต้องมีแบบอย่างที่ดีซึ่งเป็นคุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมดมีอยู่แล้วใน หลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาประเพณีบุญหลวงทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างแยกจากกันไม่ได้วัดได้ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งผลที่ตามมาคือความสำคัญที่สุดต่อการบังเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าวแล้วพระสงฆ์จะเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือการสั่งสอนและที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหาวินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้องส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง แต่อย่างไรก็ตามชุมชนนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน เช่น พระ ครูผู้นำชาวบ้าน หมออนามัย เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้นร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมแก้ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไป<sup>๒๗</sup>

๓) ความตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนาและการแสวงหาความสุขในการให้ทาน ในประเพณีการเล่นผีตาโขนและประเพณีบุญหลวงนี้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเกิด

<sup>๒๖</sup> บทสัมภาษณ์, เจียก พรหมรักษา, ไวยากรณ์ประจำวัด, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๒๗</sup> บทสัมภาษณ์, พระครูศรีรัตนสังการ, (พระมหาบุญเพ็ง ต้นตุลา), เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

ความตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา รู้จักการให้ทาน รักษาศีล กล่อมเกล่าจิตใจบุคคลให้ปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี เนื่องจากเป็นโอกาสที่ได้เผยแพร่ความรู้ ความคิด การปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาพิธีกรรมมีส่วนช่วยในการเตรียมใจ ทุกคนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ที่จะทำบุญเช่นทำใจให้สงบ และถ้าผู้ทำบุญมีหลายคน พิธีกรรมจะเป็นเสมือน อาณัติสัญญาณเพื่อช่วยให้ทุกคนพร้อมเพรียงกัน ในการทำบุญการทำบุญในทางพุทธศาสนานั้น มุ่งให้เกิดผลทางจิตใจเป็นเบื้องต้นไม่ใช่เพียงแค่ทำบุญเพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางวัตถุเท่านั้น การถวายทานอาหารหรือว่าปัจจัย (เงิน) นั้นก่อให้เกิดประโยชน์ทางวัตถุแต่ทางจิตใจพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญเช่นกัน เพราะฉะนั้นในการทำบุญจึงมีพิธีกรรมเพื่อเตรียมใจ ขณะเดียวกันก็ยังเป็นโอกาสให้ผู้ทำบุญมีความพร้อมเต็มที่ ในทางกายและวาจา นี่เป็นเหตุผลว่าทำไมต้องมีการรับศีลก่อน การรับศีลก็คือเพื่อให้ละชั่ว ละบาป นั้นเองเป็นการเตรียมกาย วาจา ให้มีความสะอาดเพื่อที่จะสามารถรับบุญได้เต็มที่ เหมือนกับภานะก่อนที่จะใส่น้ำ ก็ต้องทำความสะอาดก่อนเมื่อสะอาดแล้วจึงค่อยเติมน้ำลงไป ก็จะได้ น้ำที่สะอาดตามไปด้วยอันนี้คือจุดมุ่งหมายประการหนึ่งของพิธีกรรมประเพณีบุญหลวงนี้จึงเป็นกุศโลบายอันสำคัญที่ทำให้คนเข้าวัดทำบุญ<sup>๒๘</sup>

๔)การธำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ในประเพณีบุญหลวงได้มีการนำเอาศาสนาพิธีหรือความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ผลดังกล่าวจึงเป็นการธำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ซึ่งถ้าพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมของพระพุทธศาสนาในยุคที่เริ่มตั้งตัวนั้น จะพบปัจจัย (อย่างน้อย) ๒ ประการ ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็งคือการได้รับการสนับสนุนและอารักขาจากอำนาจรัฐซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์ในยุคนั้นอย่างหนึ่ง และการมีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเป็นปณิธานชนประเภทติดดินอีกอย่างหนึ่งการจะธำรงรักษาพระพุทธศาสนาไว้จำเป็นต้องอาศัยพุทธบริษัททั้งปวงการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา นับเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่พึงปฏิบัติ ซึ่งประเพณีบุญหลวงนี้ก็ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวอำเภอด่านซ้ายและนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อแสดงถึงความเป็นชาวพุทธที่ดี<sup>๒๙</sup>

โดยสรุปแล้ว คุณค่าด้านพระพุทธศาสนาของงานประเพณีบุญหลวงหรือการละเล่นผีตาโขนคือ เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่กับสังคมไทยต่อไป และเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้คนรุ่นหลังหันมาสนใจกับงานประเพณีผีตาโขน

<sup>๒๘</sup> บทสัมภาษณ์, เจียก พรหมรักษา, ไวยากรณ์ประจำวัด, (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕).

<sup>๒๙</sup> บทสัมภาษณ์, พระครูศรีรัตนังการ (พระมหาบุญเพ็ง ดันตุลา), เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, (๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๕).

การนำเอาการละเล่นผีตาโขนมาเป็นเอกลักษณ์ของประเพณีบุญหลวงนั้น มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือทำให้นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศให้ความสนใจและหลงใหลเข้ามาเที่ยวงานประเพณีกันมากขึ้น ซึ่งทำให้ระบบเศรษฐกิจของชาวด่านซ้ายดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ระบบสาธารณูปโภคดีขึ้นมาก แต่อย่างไรก็ตามบางครั้งผลเสียที่ตามมาคือทำให้คนลืมเลือนว่าแท้จริงแล้วงานประเพณีบุญหลวงนั้น จุดสำคัญคือ การทำบุญพระเวส และมีการเทศน์มหาชาติ จากผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากมายแต่มีคนจำนวนน้อยที่ให้ความสำคัญกับการเทศน์มหาชาติ ยังคงมีเพียงคนสูงอายุเท่านั้นที่ให้ความสำคัญ และบางครั้งก็ดูเหมือนจะลืมเลือนไปแล้วว่า ผีตาโขนนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการจัดงานไม่ใช่จุดสำคัญหลัก